

MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ

PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

- podporuje rozvoj osobnosti dítěte
- vyrovnávání nerovnoměrnosti ve vývoji (Asperger)
- speciálněpedagogická podpora
- diagnostická funkce
- reedukační funkce
- rozvoj komunikace
- rozvoj sociálních dovedností
- individuální přístup
- sebeobsluha

ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

- RVP ZV
- Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální
 - I. díl – vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením
 - II. díl – vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami
- specifika didaktiky u žáků s MP
 - společné vyučování žáků s mentálním postižením je didakticky náročné
 - didaktika žáků s MP řešila především problém, aby nemusela být vázána na předpoklady učení
 - ukazuje se možnost vyjít ze sociálních nabídek
 - obecné cíle jsou specifikovány v učebních plánech, jejichž obsah směřuje: k zmocnění se života, k vedení k co největší samostatnosti, k schopnosti jednat a začlenit se do společnosti

OMEZENÍ V JEDNÁNÍ

- nedostatečná schopnost plánování
- stereotypní jednání (PAS)
- fixace na situace, osoby
- nápadnosti v chování

- krátká doba výkonu v činnosti
- učení prostřednictvím jednání:
 - vychází ze zkušeností druhých
 - je to možnost učení, které vede k osvojení si základních cílů:
 - vést žáky co k největší samostatnosti
 - vést žáky k společenskému uplatnění

UČEBNÍ OBLASTI VZHLEDEM K STUPNI POSTIŽENÍ

- **orientované vývojově** – vývojové zvláštnosti MP
- **orientované na jednání** – zahrnují trivium, hru, sociální vztahy
- **orientované oborově** – příprava na život v dospělosti, předprofesní, profesní příprava

FORMY DIFERENCIACE

- diferenciace:
 - v podpoře učení
 - v úrovni požadavků
 - v počtu úkolů
 - v dimenzování času za použití médií
 - ve flexibilních skupinách
 - systém dvou učitelů
- vycházet ze zájmů, aby se pozitivně ovlivnila školní motivace

PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ

- snížené počty žáků ve třídách
- vhodně upravené prostředí
- speciální učební metody
- výběr učiva odpovídající úrovni rozumových schopností žáků
- učitele se speciálně pedagogickou kvalifikací
- speciální zařízení a kompenzační pomůcky v závislosti na potřebách žáků a závažnosti jejich postižení
- učebnice, které odpovídají úrovni rozumových schopností žáků (existují pro všechny předměty)

VZDĚLÁVACÍ OBLAST JAZYK A JAZYKOVÁ KOMUNIKACE

- má mimořádné stěžejní postavení ve vzdělávacím procesu
- charakteristika vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura:
 - dovednosti získané ve vzdělávacím oboru jsou potřebné pro kvalitní jazykové vzdělání a důležité pro úspěšné osvojování poznatků v dalších oblastech vzdělávání
 - užívání češtiny jako mateřského jazyka v mluvené i písemné podobě umožňuje poznat a pochopit společensko-kulturní vývoj lidské společnosti
 - při realizaci vzdělávacího oboru se vytvářejí předpoklady k efektivní mezilidské komunikaci tím, že žáci se učí interpretovat své reakce a pocity tak, aby dovedli pochopit svoji roli v různých komunikačních situacích a aby se uměli orientovat při vnímání okolního světa i sebe sama
 - **tři složky** – Komunikační a slohová výchova, Jazyková výchova, Literární výchova

ČESKÝ JAZYK A LITERATURA – SLOŽKY

- **Komunikační a slohová výchova**
 - 1. a 2. stupeň (čtení, naslouchání, mluvený projev, písemný projev)
- **Jazyková výchova**
 - 1. stupeň (zvuková stránka jazyka, slovní zásoba a tvoření slov, tvarosloví, skladba, pravopis)
 - 2. stupeň (zvuková stránka jazyka, slovní zásoba a tvoření slov, tvarosloví, skladba, pravopis, obecné poučení o jazyce)
- **Literární výchova**
 - 1. stupeň (poslech literárních textů, zážitkové čtení a naslouchání, tvořivé činnosti s literárním textem, základní literární pojmy)
 - 2. stupeň (tvořivé činnosti s literárním textem, způsoby interpretace literárních a jiných děl, základy literární teorie a historie, literární druhy a žánry)

METODY ČTENÍ ZŠ, ZŠS

- **analyticko-syntetická metoda**

- 1. etapa jazykové přípravy na čtení
 - předslabikářové období – fonemický sluch, analyticko-syntetická činnost
- 2. etapa slabičně analytického způsobu čtení
 - slabikářové období – čtení otevřené slabiky ve slovech
 - čtení zavřené slabiky na konci slov
 - čtení otevřené slabiky trojpísmenné
 - čtení slov se slabikotvorným l, r slov s ě, dě, tě, di, ti
- 3. etapa plynulého čtení slov
 - vázaní slabik
 - automatizace čtení
- **globální metoda**
 - vychází z tvarové psychologie, základem je postup od celku k jednotlivým částem
 - na začátku výuky je slovo, doplněné konkrétním pojmem, pak následuje analýza slova na písmena
 - 1. etapa přípravy na čtení
 - 2. etapa paměti – obrázek + slovo
 - 3. etapa vlastního čtení – etapa analýzy syntézy
 - 4. etapa automatizace ve čtení
- **sociální čtení**
 - metoda vzdělávání žáků s MP
 - stimulace zapojení do života
 - spolupráce s rodinou
 - vede k rozvoji slovní zásoby
 - je cíl i prostředek
 - sestavování pro žáka, velmi individuální a využitelné pro jeho samostatnost
 - 3 složky:
 - soubory obrázků a textů
 - soubory obrázkových symbolů (procesní schémata-soubory zobrazených strukturovaných činností)
 - slova a skupina slov

- **Sociální čtení, sociální počty** (Hemzáčková, 2007)

TŘI SKUPINY ŽÁKŮ – ZŠS

- 1. skupina – mají problémy s vnímáním písmen, kombinace postižení, mají šanci číst jiné texty – **procesní schémata**
- 2. skupina – zvládají počátky čtení, písmena si pamatují, jsou však stále na jedné úrovni, jejich vývoj stagnuje, pamatují si slovo jako obraz, vážne porozumění, **globální čtení**
- 3. skupina – funkční čtenáři, využití globálního čtení je přínosné, pomocí globálního čtení se jejich dovednosti rozvíjejí=větší společenské uplatnění, přechod k **metodě analyticko-syntetické**, čtení je aktivní

METODIKA POČÁTEČNÍHO PSANÍ

- základem přípravy na psaní je rozvoj hrubé a jemné motoriky
- jemná motorika zahrnuje grafomotoriku, mimiku a vizuomotoriku – pohybovou aktivitu se zpětnou zrkovou vazbou
- hrubá, jemná motorika a manuální zručnost je rozvíjena denně běžnými činnostmi
- **analyticko-syntetická metoda**
 - vychází z fonetického zápisu mluvené řeči
 - dochází při ní k syntéze písmen do slabik a slabik do slov
- **globální metoda**
 - staví na zrkovém základě, vychází z tvarové psychologie

HODNOCENÍ

- podklady pro klasifikaci získávají vyučující:
 - soustavným diagnostickým pozorováním žáků
 - sledováním jejich připravenosti na vyučování
 - různými druhy písemných, praktických a pohybových činností
 - kontrolní písemné práce
 - analýza různých činností žáka
 - projektové a skupinové práce

- nezbytnou součástí klasifikace jsou vzájemné konzultace mezi jednotlivými vyučujícími

ZÁKLADNÍ ŠKOLA SPECIÁLNÍ

- ZŠS se odlišuje od ZŠ organizačními formami vzdělávání a obsahovým zaměřením výuky
- učivo je redukováno na osvojení základních dovedností v jednotlivých vzdělávacích oblastech a oborech, prakticky zaměřených činností a pracovních dovedností
- pro výuku je třeba vytvořit optimální podmínky, které vyžadují klidné, nestresující prostředí poskytující pocit bezpečí a umožňující koncentraci na práci

METODY PRÁCE – ZŠ, ZŠS

- nonverbální komunikace – VOKS – komunikační systém
- sociální učení, sociální čtení
- globální metoda
- integrovaná výchova
- strukturované učení
- týmové vyučování, kooperativní
- otevřené vyučování
- terapeutické metody – snoezelen, ergoterapie, dramaterapie, hipoterapie...

SOCIÁLNÍ UČENÍ

- sociální dovednosti
 - podporují sebedůvěru jedince
 - sociální dovednost – učením získané předpoklady pro adekvátní sociální interakci a komunikaci
 - SD – schopnost přirozeným způsobem vyjádřit své potřeby, mluvit o svých pocitech a zároveň dbát potřeb druhých
- sociální učení
 - učení potřebné k osvojení osobních a sociálních kompetencí
 - podpůrné pedagogické opatření
 - pomáhá dětem vyrovnat se s konfliktními situacemi

- důležité je prostředí, kde dítě vyrůstá
- metody – hra, divadlo, autogenní trénink
- u žáků s MP je cílem dosažení takové sociální úrovně, že žák nebude svým chováním ve společnosti nápadný a přitom zůstane sám sebou

KOMUNIKAČNÍ SYSTÉM VOKS

- pomocný obrázkový systém
- VOKS učí aktivně komunikovat
- klient musí pochopit funkce komunikace
- umět pozorovat – vědět, že předmět existuje i když zmizí
- funguje systém střídání – výměna rolí v komunikaci
- VOKS není komunikace na povolení
- děti na obrázek neukazují, ale partnerovi přinášejí
- v prvních lekcích obrázek vyměňují za pamlsek
- přinese-li obrázek míče – dostane skutečný míč – výměna smysluplná
- komunikace je motivující – při nácviku dítě dostává to, co chce
- otázka „Co chceš?“ přichází až později, aby si dítě nezvyklo na komunikaci pouze na vyzvání, aby se naučilo samo se obracet na svého komunikačního partnera
- dítě je ten, kdo iniciuje kontakt ke komunikaci
- komunikace probíhá se dvěma učiteli – asistent dítěte a komunikující
- zásadní předností systému a klíčem k úspěchu je precizně propracovaný metodický materiál – jednotlivé kroky práce učitele s dítětem, přístup učitele a slovní doprovod
- jednotlivé kroky výuky:
 - zjištění pochutin a předmětů, které má dítě rádo, zaznamenává se jejich pořadí dle oblíbenosti
 - dítě se dále učí spontánně požádat o oblíbenou věc výměnou za obrázek
 - samostatně dojít k zásobníku pro obrázek a k partnerovi, požádat v různých prostředích, požádat neznámé lidi
 - vybrat z více obrázků správný symbol
 - složit z obrázků jednoduchý větný proužek a pomocí něj požádat
 - další rozvoj slovní zásoby pomocí nových obrázků
- velmi rychle osvojitelný systém

- vysoce motivuje dítě osvojit si ho
- děti – samy iniciátory komunikace
- redukuje nevhodné chování
- je dobře využitelný ve škole i na veřejnosti
- předpokladem úspěšného zavedení komunikačního systému VOKS je přesné dodržování postupů, instrukcí a pokynů
 - **výukové lekce** – metodicky odděleny, ale je možné a vhodné, aby se částečně překrývaly
 - **doplňkové lekce** – prostupují veškerým nácvikem, jejich úkolem je doplnit a dále rozvíjet komunikační dovednosti ve výukových lekcích

POMŮCKY KE KOMUNIKACI VOKS

- **komunikační kniha** – označena identifikační značkou nebo fotografií
- **větný proužek** – malý nosič symbolů, který klienti a komunikační partneři užívají vlastní komunikaci; slouží k uchycení více obrázků za sebou pro vyjádření delších sdělení; je pomocí suchých zipů na pevný hnědý pruh, který je součástí knihy; komunikační partneři používají jinou barvu větného proužku, než má klient

POMŮCKY K METODICE VOKS

- zásoba piktogramů
- trojrozměrné symboly z miniatur předmětů
- komunikační tabulky
- komunikační knihy
- komunikační tašky
- komunikační (tematické) palety...
- zásoba odměn ☺

PODSTATA KONCEPCE SNOEZELLEN

- Snoezelen je multismyslové prostředí vytvořené pro určitého uživatele, jehož cíl je vždy specificky individuální
- každá místnost Snoezelen koncentruje obrovské množství vjemů na úzkém prostoru

- každá místnost by měla být „kouzelná, šokující, unášející“ a její koncepce by měla být založena na (zvláště emotivním) zážitku
- hlavní ideou koncepce je: ...vše je dovoleno, nic se nemusí...
- cílem pobytů je vždy zpětný efekt pozitivního rázu

MULTISMYSLOVÉ PROSTŘEDÍ

- uměle vybudovaný prostor nebo pokoj:
 - ve kterém je uplatňována stimulace smyslů, kterou sami řídíme, kontrolujeme a zajišťujeme, můžeme ji sami redukovat nebo rozšiřovat
 - kde se podněty vyskytují v omezeném prostoru (jsou izolované od vnějšího prostředí) nebo se vyskytují integrovaně (jsou začleněny do běžného prostředí)
 - který je vytvořený pro aktivní nebo pasivní stimulaci a přizpůsobený zájmům, motivaci, volnému času, relaxaci, terapeutickým nebo edukačním potřebám a cílům uživatele
 - který na sebe může vázat různé druhy fyzických, psychologických či sociologických prostředků, technik a metod

MÍSTNOST

- musí mít odpovídající teplotu (22 - 24 °C)
- musí být dobře větratelná a příjemně voňavá
- musí být správně osvětlená (podle vytyčeného cíle - zpravidla přitímí od asi 50 luxů)
- musí být vybavena pohodlnými sedačkami, lehátky, polštáři, pohodlnými dekami
- musí mít dostatek místa pro ty, kteří se chtějí stranit okolí a vytvořit si osobní prostor samostatně
- musí mít dostatek hudební techniky a zvukového materiálu
- většinou bílá z důvodu lepšího vyniknutí optických a světelných efektů
- pomůcky musí být v těchto místnostech využívány velmi uváženě a přiměřeně vzhledem k cílům a k individuální klientele
- velmi snadno můžeme podlehnout přesprlíšnému zahlcení podněty či přesycení stimuly

PŘÍKLADY

- podpůrné metody:
 - Koncept bazální stimulace, prenatální místnosti, psychomotorické metody atd.
- facilitační a rehabilitačně masážní metody:
 - Bobathova metoda, míčkování, terapie objetím, Vojtova metoda, orofaciální stimulace atd.
- klasické terapie:
 - muzikoterapie, dramaterapie, terapie loutkou, biblioterapie, aromaterapie, arteterapie, ergoterapie, animoterapie atd.

ZAMĚŘENÍ KONCEPCE SNOEZELLEN

- **Snoezelen jako terapie**
 - vychází z psychoterapie a speciálních pedagogických terapií
 - terapie musí obsahovat jasný cíl, předem naplánovanou organizaci, podmínky, postup a fáze
 - terapie musí vycházet z komplexní diagnostiky a musí být průběžně hodnocena a sledována
 - vždy musí následovat zpětná vazba a evaluace
 - doporučuje se využívat terapeutických metod a prvků různých terapií
- **Snoezelen jako podpora edukačního procesu**
 - specifika jen v ČR
 - prostředek uvolnění a podpora soustředění
 - podpora seberealizace
 - snížení agresivního a autoagresivního chování
 - podpora vnímání
 - rozvoj komunikace
 - socializace a resocializace
 - „neutrální půda“ (nejen pro děti)
- **Snoezelen jako volnočasová aktivita**
 - zvláště pro osoby s těžkým a souběžným postižením více vadami (také pro seniory)

- dva protipóly: relaxace a aktivace (vyvolaná pasivně samotným prostředím – nemotivovaná pouze průvodcem)
- pro uživatele je volnočasový Snoezelen „zaměstnáním“ (doporučujeme svobodnou volbu činností, dostatek času a prostoru, zdůrazňujeme osobní prožitek!)

VIZUÁLNÍ PERCEPCE, STIMULACE VIZUÁLNÍHO VNÍMÁNÍ

- světélkující tubusy naplněné vodou či jinými látkami – např. voskem
- otáčející se nebo se jinak pohybující reflektory, které způsobují světelné efekty na stěnách a v prostorách pokojů
- celkové různé druhy osvětlení pokojů podle efektů barev
- světélkující a fosforeskující různě dlouhá vlákna
- maxi bublifuky

SLUCHOVÁ PERCEPCE, STIMULACE SLUCHOVÉHO VNÍMÁNÍ

- zvukové pomůcky
- různé druhy hudebních a doprovodných nástrojů
- zvukové hračky
- tzv. přivolávače deště
- větrné a pohybující se zvonkohry
- zabudované audio a stereo zařízení ve zdech, které naplňuje pokoj relaxační i aktivační hudbou

HAPTIKA, TAKTILNÍ STIMULACE

- pokoj je pokryt koberci – zčásti podlahy a zčásti zdi
- využívají se matrace a vodní lůžka
- tzv. haptické chodby, kde se shromažďují taktilní pomůcky, ať už závěsného charakteru, tak statické pomůcky
- podlahy, které v závislosti na doteku a kontaktu tělem dítěte spojují haptiku s vizuálním či sluchovým vjemem
- pomůcky vytvářející pohodlí místnosti – podlahové rohože, sedáky, polštáře, rozkládací pohovky apod.

ČICH, VŮNĚ A ČICHOVÉ VJEMY

- pozitivně ovlivňující vůně, vůně vyvolávající zážitky a aktivující paměť dítěte (typicky skořice, která navozuje atmosféru Vánoc a radosti)
- použití difuzérů, aroma lamp, vonných svíček a dalších efektů ovlivňujících naše emoce skrze čich je opravdu při této práci esenciální

CHUŤ, STIMULACE CHUŤOVÝCH VJEMŮ

- velmi ovlivňuje náladu, celkovou dispozici klienta, tedy zvláště klienta s MP
- je dobré mít v pohotovosti tabulku čokolády pro případ odměny, aktuálního zvládnutí situace nebo pouze změny

LITERATURA

- Bajo, I., & Vašek, Š. (1994). *Pedagogika mentálne postihnutých: psychopédia*. Bratislava: Sapiencia.
- Černá, M. a kol. (2015). *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Praha: Karolinum.
- Dolejší, M. (1983). *K otázkám psychologie mentální retardace*. Praha: Avicenum.
- Filatova, R. (2014). *Snoezelen-MSE*. Frýdek-Místek: Kleinwächter Josef.
- Hemzáčková, K., Pešková, J., Jiřík, J. (2014). *První čtení: učební pomůcka pro alternativní výuku čtení s využitím globální metody*. Praha: Parta.
- Janků, K. (2010). *Využívání metody Snoezelen u osob s mentálním postižením*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Švarcová, I. (2011). *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2014). *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Valenta, M., & Müller, O. (2013). *Psychopedie: teoretické základy a metodika*. Praha: Parta.
- Vančová, A. (2005). *Základy pedagogiky mentálne postihnutých*. Bratislava: Sapiencia.